

plying in forensic-expert researches. In all countries of the world, forensic laboratories have similar equipment, and experts from different countries apply standard techniques for analyzing the results obtained with the help of this or that technique. The conclusions of foreign scientists are analyzed for the further development of legislation on forensic examination and harmonization of forensic expert cooperation. It's necessary to continue studying the international experience on increasing the scientific grounding of forensic-expert techniques and to use the results obtained in a wide range of measures to improve the quality of expert research and reduce the terms of its conduct.

Keywords: forensic-expert activity, methodical provision, scientific validity, forensic-expert errors.

УДК: 343.98:05

В. В. М'ясоєдов, проректор з наукової роботи Харківського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор,

Л. М. Дереча, учений секретар Харківського НДІСЕ, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник

ГАРАНТІЇ ПРАВОВОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Розглянуто проблеми правового та соціального захисту судових експертів державних спеціалізованих установ і судових експертів, які не працюють у державних спеціалізованих установах. Запропоновано шляхи вирішення цих проблем з урахуванням необхідності обов'язкового страхування життя й здоров'я судових експертів.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, страхування, судовий експерт, правовий захист, соціальний захист.

Право на соціальний захист громадян закріплене Основним Законом нашої держави – Конституцією України (ст. 46), який уключає право на забезпечення його в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Обов'язкове державне соціальне страхування здійснюється на підставі законів «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»¹, «Про

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T991105.html (дата звернення: 10.07.2017).

загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»¹, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»². На цей час підготовлено до розгляду Верховною Радою України проект Закону України від 02.08.2016 № 4981-2 «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні»³. Соціальний захист судових експертів регламентовано ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» (зі змінами та доповненнями)⁴, де визначено, що питання оплати праці та умови соціального захисту судових експертів визначаються Кодексом законів про працю України та іншими актами законодавства України.

За новими нормами Закону України від 06.12.2016 № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» на працівників державних спеціалізованих установ судових експертів поширюються особливості матеріального та соціально-побутового забезпечення, передбачені Законом України «Про державну службу», якщо інше не передбачено законами України⁵. Тимчасово, до 31 грудня 2017 р., особам у період роботи на посадах судових експертів (крім інвалідів I й II груп, інвалідів війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія п. 1 ст. 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), пенсії, призначені відповідно до законодавства України, розмір яких перевищує 150 % прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачуються в розмірі 85 % призначеного розміру, але не менше 150 % прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність. Ця норма Закону України від 06.12.2016 № 1774-VIII суперечить ст. 3 Закону України «Про державну службу», у якій визначено, зокрема, перелік працівників державних підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів господарювання державної форми власності, а також навчальних закладів, заснованих державними органами, на яких дія Закону не поширюється.

Водночас у Законі України «Про судову експертизу» не зазначено про обов'язкове державне страхування життя й здоров'я судових експертів, як це врегульовано в законах інших держав, у тому числі держав Європейсько-го Союзу.

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T001533.html (дата звернення: 10.07.2017).

² Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T031058.html (дата звернення: 10.07.2017).

³ Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: проект Закону України від 02.08.2016 № 4981-2. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3UD1BA.html (дата звернення: 10.07.2017).

⁴ Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 10.07.2017).

⁵ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII (зі змінами та допов., унесеніми законами України від 06.12.2016 № 1774-VIII, від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150889.html (дата звернення: 10.07.2017).

Питання правового та соціального захисту громадян України розглядалися в працях таких учених, як О. М. Бандурка, Н. Б. Болотіна, Г. Т. Завиновська, Є. М. Попович, Б. І. Сташків та ін. Наукові розробки учених сприяли розумінню та вивченню сутності соціального захисту населення, визначенню принципів і загальних правових, організаційних та фінансових засад соціального захисту громадян України, суспільних відносин у цій сфері з метою забезпечення права кожної людини на гідні умови її життя.

Проте проблемам правового та соціального захисту саме судових експертів приділено недостатньо уваги. Крім того, важливим є й оновлення законодавства з питань забезпечення правового та соціального захисту судових експертів. Зазначені положення зумовлюють актуальність обраної тематики, тому метою цієї статті є окреслення проблем правового та соціального захисту судових експертів державних спеціалізованих установ і судових експертів, які не працюють у державних спеціалізованих установах, та наведення шляхів їх вирішення.

У проєкті ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», який триватиме до кінця 2017 р., приділено особливу увагу зміцненню верховенства права, забезпеченню балансу гілок влади як у законодавстві, так і на практиці, поступовому впровадженню кращих європейських практик, пов'язаних із функціонуванням судової влади, розширенню діалогу з громадянським суспільством, удосконаленню захисту прав людини тощо. Досить актуальною є рекомендація щодо обов'язкового державного страхування життя й здоров'я судових експертів, а саме являє інтерес пропозиція європейського експерта щодо доповнення законодавства України положеннями про обов'язкове страхування судового експерта, який не є працівником державної спеціалізованої установи. У цьому контексті виникає питання щодо необхідності страхування життя та здоров'я судових експертів державних спеціалізованих установ. Потребують уточнення також напрями судово-експертної діяльності, які мають підлягати обов'язковому державному страхуванню, та випадки, коли в процесі виконання експертами службових обов'язків може бути завдано шкоди їх життю або здоров'ю. Тому розглянемо докладно питання щодо обов'язкового державного страхування життя й здоров'я судових експертів.

Удосконалення судово-експертної діяльності є найважливішим напрямом роботи Міністерства юстиції України. Оновлення системи судово-експертних установ, підвищення ефективності їх діяльності – один із факторів, які визначають рівень протидії сучасній злочинності. Проте, і це природно в умовах політичної та економічної нестабільності суспільства, діяльність експертних установ стикається з деякими труднощами, викликаними зміною політичних та економічних стандартів життя, що є негативним і дестабілізуючим фактором. Ці зміни виявляються майже в усіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній, правовій, культурній та ін. Одним із негативних факторів, на наш погляд, є приділення недостатньої уваги соціальному захисту судових експертів як державних судово-експертних установ, так і судових експертів, які не є працівниками цих установ.

Упродовж останніх років спостерігаються випадки тиску на судових експертів, заповідання шкоди їх здоров'ю і навіть замаху на життя. Наприклад, у жовтні 2015 р. під м. Кременчук Полтавської області скоєно вбивство судового експерта-автотоварознавця М. У загиблого констатували множинні травми, які вказували на факт насильницької смерті¹. У листопаді 2015 р. здійснено замах на вбивство директора однієї з науково-дослідних установ судових експертиз Р., який отримав вогнепальні поранення².

Питання про обов'язкове державне страхування життя й здоров'я судових експертів в Україні законодавчо не врегульовано на належному рівні, як це вже зроблено в законах інших держав, у тому числі держав Європейського Союзу. Так, у Франції, де система охорони здоров'я на сьогодні вважається однією з найкращих у світі, обов'язковим медичним страхуванням охоплено 80 % громадян, яке є частиною соціального страхування (Securite Sociale). Усі, хто працює, отримують соціальну страховку зі страховою картою (Carte Vitale), яка забезпечує застрахованій особі і членам його сім'ї доступ до медичного сервісу без додаткової оплати. У разі, якщо стався нещасний випадок на роботі, то медичне страхування покриває 100 % витрат на лікування, якщо причиною нездужання стала хвороба – 75 %³.

В Італії на сьогодні обов'язкове медичне страхування поширюється на всіх працюючих за договором найму громадян, які досягли 14-літнього віку, а також на різні групи працівників, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю (ремісників, дрібних фермерів, комерсантів). Необхідна умова отримання медичної страховки – обов'язкова реєстрація місцевої страхової організації. При реєстрації видається членська картка медичного страхування для пред'явлення при зверненні до медичного закладу⁴.

В Україні та інших країнах близького зарубіжжя інститут страхування життя й здоров'я поки що не отримав такого розвитку, як в європейських державах або США. Незважаючи на те, що страхування в країнах близького зарубіжжя виникло досить давно, воно перебуває на етапі свого розвитку, маючи своїм кінцевим призначенням задоволення різноманітних потреб людини через систему страхового захисту від випадкових небезпек. Завдання й мета сучасних реформ у страховій справі країн пострадянського простору полягає, головним чином, у зміцненні національних страхових ринків, підвищенні їх авторитету у світі та перетворенні вітчизняних страховиків на повноправних учасників глобального розподілу ризиків.

¹ Под Кременчугом совершено зверское убийство известного эксперта URL: <http://kg.ua/index.php/novosti/proishestviya/item/> (дата звернення: 10.07.2017).

² На главного эксперта по делу крушения Boeing в Донбассе совершено повторное покушение – ГПУ. URL: <http://nv.ua/ukraine/events/> (дата звернення: 10.07.2017).

³ ВОЗ отдает предпочтение медицинскому страхованию Европы. URL: <http://www.apteka.ua/article/33577> (дата звернення: 10.07.2017).

⁴ Социальное, медицинское, пенсионное страхование в Италии: проблемы и перспективы. URL: <https://books.google.com.ua/> (дата звернення: 10.07.2017).

У Республіці Білорусь питанням страхування життя й здоров'я судових експертів приділено особливу увагу. Так, у ст. 29 «Обов'язкове державне страхування працівників і осіб цивільного персоналу з числа судових експертів» Закону Республіки Білорусь від 15.07.2015 № 293-З «Про Державний комітет судових експертиз»¹ зазначено, що працівники й особи цивільного персоналу з числа судових експертів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів республіканського бюджету, а також інших джерел, передбачених законодавством. Крім того, у цьому Законі докладно наведено страхові випадки, що настали внаслідок злочинного посягання на життя або здоров'я судового експерта у зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочину, адміністративного правопорушення, та розміри страхової виплати в кожному такому випадку.

У Законі Республіки Узбекистан від 01.06.2010 № ЗРУ-249 «Про судову експертизу»² ст. 30 «Оплата праці та соціальний захист державних судових експертів» визначено: «Життя й здоров'я державних судових експертів підлягають обов'язковому державному страхуванню в порядку, установленому законодавством». У світлі цього закону Кабінетом Міністрів Республіки Узбекистан затверджено постанову від 28.12.2010 № 321 «Про затвердження Положення про обов'язкове державне страхування життя й здоров'я державних судових експертів».

Судово-медичні експерти, лаборанти, молодший персонал установ судово-медичної експертизи України підлягають державному обов'язковому особистому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини. Так, відповідно до ст. 26 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення»³ працівники, зайняті наданням медичної допомоги населенню, проведенням лабораторних і наукових досліджень із проблем ВІЛ-інфекції, виробництвом біологічних препаратів для діагностики, лікування й профілактики ВІЛ-інфекції та СНІДу, підлягають обов'язковому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції.

Поява такого нормативного документа в Україні, як, наприклад, Положення про обов'язкове державне страхування життя й здоров'я судових експертів в Україні, або внесення відповідних змін у Закон України «Про

¹ О Государственном комитете судебных экспертиз: Закон Республики Беларусь. URL: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_gosudarstvennom_komitete_sudebnyh_ekspertiz.htm (дата звернення: 10.07.2017).

² О судебной экспертизе: Закон Республики Узбекистан от 01.06.2010 № ЗРУ-249. URL: <http://www.sudex.uz/?s=zakon1> (дата звернення: 10.07.2017).

³ Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення: Закон України від 23.12.2010 № 2861-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2861-17> (дата звернення: 10.07.2017).

судову експертизу» стане по суті свідченням захисту, турботи й уваги влади нашої країни до долі й проблем судових експертів, які стоять на сторожі Закону та покликані нести нелегку службу в наданні допомоги судово-слідчим органам при розслідуванні кримінальних проваджень і судам під час розгляду господарських і цивільних справ. Безсумнівно, обов'язкове страхування судових експертів буде видимим показником унікальності, важливості та цінності праці кожного з них, що максимально підвищує їх соціальний статус, надає їм упевненості в завтрашньому дні та ґрунтується на авторитеті судово-експертної діяльності.

Як відомо, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів¹. При цьому обов'язкове страхування – форма страхування, за якої страхові відносини виникають у силу закону на основі законодавчих актів, що встановлюють перелік об'єктів (ризиків) та умови страхування.

У ч. 1 ст. 14 Закону України від 23.09.1999 № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» зазначено, що нещасний випадок – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора або середовища, що сталися в процесі виконання ним трудових обов'язків, у результаті яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть. Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності².

У ст. 6 цього Закону надано поняття суб'єктів і об'єктів страхування від нещасного випадку: «Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик. Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування. Страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках – застраховані особи. Страховик – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність».

¹ Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960085.html (дата звернення: 10.07.2017).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_01_27/an/73/t991105.html#73 (дата звернення: 10.07.2017).

Отже, на нашу думку, із метою вдосконалення чинного законодавства необхідно:

— у ст. 7 «Види обов'язкового страхування» Закону України від 07.03.1996 № 85/96-ВР «Про страхування» ч. 1 після слів: «В Україні здійснюються такі види обов'язкового страхування: 1) медичне страхування; 2) особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків» доповнити третім пунктом: «3) страхування життя й здоров'я судових експертів», при цьому нумерацію пунктів № 3–47 змінити на № 4–48;

— у Закон України «Про судову експертизу» внести відповідні зміни та/або розробити Положення про обов'язкове державне страхування життя й здоров'я судових експертів в Україні, у якому надати визначення таким поняттям, як: об'єкт обов'язкового державного страхування життя й здоров'я застрахованої особи; застрахована особа; вигодонабувач; страхувальник; страховик; договір обов'язкового державного страхування життя й здоров'я судових експертів; страхова сума; страхове відшкодування тощо. Крім того, навести перелік страхових випадків, що настали внаслідок злочинного посягання на життя або здоров'я судового експерта у зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочину, адміністративного правопорушення, та розміри страхової виплати в кожному такому випадку; порядок і умови виплати страхового відшкодування за договором обов'язкового державного страхування, права застрахованої особи – судового експерта, права та обов'язки вигодонабувача при настанні страхового випадку.

При цьому кожному судовому експерту необхідно суворо додержуватися вимог техніки безпеки, пожежної безпеки та охорони праці, своєчасно інформувати керівництво про погіршення умов праці внаслідок причин, що не залежать від працівника, які можуть призвести до різного роду проблем зі здоров'ям або до передчасної загибелі.

Таким чином, аналіз зазначених проблем свідчить про нагальну потребу в подальшому поглибленому осмисленні шляхів їх вирішення, розробленні стратегій реформування й розвитку судової експертизи в Україні, оновленні законодавства про правовий та соціальний захист як судових експертів державних спеціалізованих установ, так і судових експертів, які не працюють у цих установах, із максимальним наближенням до міжнародних стандартів.

ГАРАНТИИ ПРАВОВОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТОВ

Мясоедов В. В., Дереча Л. Н.

Рассмотрены проблемы правовой и социальной защиты судебных экспертов государственных специализированных учреждений и судебных экспертов, не работающих в государственных специализированных учреждениях. Предложены

пути решения этих проблем с учетом необходимости обязательного страхования жизни и здоровья судебных экспертов.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, страхование, судебный эксперт, правовая защита, социальная защита.

GUARANTEES OF LEGAL AND SOCIAL PROTECTION OF FORENSIC EXPERTS

Myasoedov V. V., Derecha L. M.

The paper considers the issues of legal and social protection of forensic experts of the state specialized institutions and forensic experts not working in these institutions, the need for compulsory insurance of their life and health. In terms of political and economic instability of the society the activities of expert institutions faces some difficulties caused by changes in the political and economic standards of life which is a negative and destabilizing factor. So, in our view, insufficient attention is paid to the social protection of both forensic experts of state forensic institutions and forensic experts who are not employees of these institutions. Social protection of forensic expert is regulated by article 18 of the law of Ukraine "On the forensic expertise" which specifies that issues of payment for labour and conditions of social protection of forensic experts are defined by the Code of Labour laws of Ukraine and other legislative acts of Ukraine. However, in this Law there is not specified the necessity of obligatory state insurance of forensic experts as it's provided in the laws of other states including the countries of the European Union. Thus, we consider to be necessary to improve the legislation in force, in particular, to amend the Law of Ukraine on 3/7/1996 No. 85/96-ВР «On insurance» and to work out «The regulation on obligatory state insurance of life and health of forensic experts in Ukraine». The analysis of the listed problems evidences on the crying need in the further profound comprehension of the ways of their resolving, working out of the strategy of reforming and development of forensic expertise in Ukraine, updating of the legislation on legal and social protection both forensic experts of the state specialized institutions and the forensic experts who are not working in these institutions at the maximal approaching to the international standards.

Keywords: forensic expert activities, insurance, forensic expert, legal protection, social protection.

УДК 340.11

О. О. Свідерський, заступник директора з експертної роботи Харківського НДІСЕ

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТІВ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АСПЕКТІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Досліджено сутність поняття суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності в контексті науково-дослідної роботи в галузі судової експертизи. Проаналізовано підходи до розуміння категорій суб'єкт і суб'єкт праводносин у цій сфері. Акцентовано увагу на сутності та характерних рисах